

MIKOŁAJ KOPERNIK JAKO LEKARZ I PRAWNIK

Stworzenie systemu heliocentrycznego w astronomii zagwarantowało Mikołajowi Kopernikowi trwałe miejsce w panteonie najwybitniejszych uczonych świata. Kopernik był człowiekiem epoki Odrodzenia o wielostronnych zainteresowaniach i umiejętnościach. Trwały wkład wniósł do różnych nauk, nie tylko do astronomii, ale także matematyki i fizyki, ekonomii – będąc projektodawcą reformy monetarnej, geografii – zwłaszcza kartografii. Był także poetą; znane jest jego autorstwa tłumaczenie listów miłosnych Teofilakta Symokaty z języka greckiego na język łaciński, świadczące o humanistycznym stosunku Kopernika do otaczającego go świata. Był także duchownym, lekarzem i prawnikiem.

Na wstępie wypadałoby zapytać, jak wiele miejsca zajmowały te dwie sfery działalności w życiu Kopernika? Można by na to pytanie odpowiedzieć dość przewrotnie, sięgając do bibliografii kopernikańskiej w opracowaniu Henryka Baranowskiego, obejmującej lata 1509-1971. Otóż Kopernikowi w literaturze światowej poświęcono za ten okres – 4957 pozycji bibliograficznych. W tej liczbie mieści się 65 prac dotyczących działalności medycznej Kopernika, a tylko 8 prac poświęconych działalności prawniczej¹. Daje to nam miarę zainteresowań medycyną i prawem zarówno Wielkiego Torunianina, jak i jego badaczy. Byłoby jednak niesłuszne, na podstawie tych wyliczeń, deprecjonowanie roli medycyny i prawa w życiu i codziennej pracy Mikołaja Kopernika.

Na początek zajmijmy się Kopernikiem jako lekarzem. Od razu pojawiają się liczne pytania: o studia medyczne, o jego praktyczną działalność lekarską, czy wreszcie o ocenę jego fachowości i skuteczności w leczeniu. Mimo tego, iż zagadnieniom tym poświęcono kilkadziesiąt osobnych artykułów i

studiów, to zarówno materiał na jakim się opierają ich autorzy, jak i końcowe wnioski są generalnie zbieżne. A trzeba tu dodać, iż co znaczniejsi historycy medycyny, zwłaszcza Niemiec (Aleksander Berg², czy Gerhard Eis³), jak i polscy (m.in. St. Konopka⁴, St. Flis⁵, St. Szpilczyński⁶, E. Sieńkowski⁷) uważali za punkt honoru i z ciekawości badawczej przyjrzenie się temu tematowi.

Scharakteryzujemy więc najpierw materiał, którym dysponują badacze tego tematu. Podzieliłbym go na 4 grupy:

1. książki medyczne z biblioteki Kopernika
2. recepty wypisane własnoręcznie przez niego
3. listy, w których odnajdujemy informacje o działalności lekarskiej Kopernika
4. różnego rodzaju dokumenty: protokoły posiedzeń kapituły warmińskiej, w których znajdują się informacje o studiach medycznych Kopernika w Padwie, czy rachunki kasy biskupiej w Lidzbarku, gdzie np. w 1533 r. zapisano, iż Kopernik otrzymał 3 szelągi za lek na przeczyszczenie z owoców senesu⁸.

Najpierw zajmijmy się biblioteką Kopernika. Przez „bibliotekę Kopernika” rozumiemy nie tylko księgozbiór, który był własnością Astronoma, ale także książki, które formalnie należały do kapituły warmińskiej, ale były w jego użytkowaniu. Biblioteka Kopernika znajduje się obecnie, w głównym swym zrębie, w zbiorach Carolina Rediviva w Uppsali; pojedyncze egzemplarze są w bibliotekach szwedzkich w Linköping, Strängås i w Sztokholmie. W Polsce, w Muzeum Mazurskim w Olsztynie znajduje się tylko jeden tom z tej biblioteki. Biblioteka Kopernika znalazła się w Szwecji po roku 1626, jako zdobycz wojenna wywieziona z Fromborka przez króla szwedzkiego Gustawa Adolfa. Księgozbiór ten można

było oglądać w Toruniu w roku 1973, na wystawie w Książnicy Miejskiej, zorganizowanej z okazji 500 rocznicy urodzin Astronoma. Zajmował się nią wówczas bliżej, prowadząc także badania w Szwecji, kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu Leonard Jarzębowski. Z jego badań wynikało, że biblioteka Kopernika liczyła co najmniej 39 tomów, z tego książek z astronomii było 20, z matematyki 4, z geografii 2, z fizyki 2, z filologii i filozofii po 2, a z medycyny – 9°. Oznaczałoby to, że w tym księgozborze, medycyna zajmowała drugą pozycję po astronomii. Profesor Paweł Czartoryski w swoich badaniach¹⁰ szacuje ilość tomów tej biblioteki na 51, choć tylko 45 tomów nie budzi wątpliwości, co do kopernikańskiej proveniencji. Wśród tych 45 tomów jest 14 dzieł o charakterze medycznym. Niektóre spośród nich zawierają po dwa, trzy a nawet pięć tytułów współprawnych. Razem są więc 22 tytuły. W obliczeniach Pawła Czartoryskiego znalazły się także książki, które odkryła w Szwecji Małgorzata Golińska-Gierych. Trudno byłoby w krótkim artykule bliżej charakteryzować wszystkie pozycje medyczne, do których sięgał Kopernik. Ograniczymy się w zasadzie do ich wymienienia. I tak do jego podręcznych książek należały dwa tomiska. Pierwszy tom zawierał dwa tytuły: Petrus de Argellata, *Chirurgia*, Venice 1499; Mattheus Silvaticus, *Liber Pandectarum medicinae. Questiones aliorum auctorum*, Venice 1498. Drugi tom obejmował: Bartholomeus Montagna, *Consilia*; Antonius Cermisonus, *Consilia*; Franciscus Cabella, *Tractatus de animalii theria*, Venice 1514. Obydwa tomy zawierają bardzo liczne notatki medyczne, umieszczone na marginesach oraz na stronach początkowych i na końcowych. Sporządzone ręką Kopernika świadczą o tym, iż dzieła te były w stałym użyciu, studiowane przez naszego lekarza. Wymieńmy choćby tylko z tytułów inne książki lekarskie, z których korzystał Kopernik. Będą to:

1) tom zawierający dwa tytuły: Arnoldus Villa Nova, *Breviarum practicae medicinae (Zarys praktyki lekarskiej)*, Pavia 1485, k. 67; Joannes Michael Savonarola, *Canonica de febribus (Reguły w przypadku gorączki)*, Bologna 1487, k. 122. Pozycję tę, zaginioną w czasie II wojny światowej, odnalazł ponownie dr

med. St. Flis¹¹ w Muzeum Mazurskim w Olsztynie i szczegółowo ją opisał.

2) tom ten zawiera także dwie prace: Hugo Seneasis, *Super quarta seu primi Canonis Avicennae*, Venice 1485, k. 57. Jest to komentarz do kanonu medycznego, znanego arabskiego lekarza Awicenny; Joannes Michael Savonarola, *Practica medicinae*, Venice 1486, k. 264.

3) Valascus de Tarenta, *Practica medicinae alias Philonium pharmaceuticum et chirurgicum*, Lyons 1490, k. 267. Dzieło lekarza z Montpellier zawiera opisy chorób, ich objawy, czas trwania, sposób rozpoznawania i metody leczenia. Książka ta należała do ulubionych i cenionych pomocy w pracy ówczesnych lekarzy.

4) tom zawierający aż 5 tytułów: Hippocrates, *De preperatione hominis*, Tübingen 1512, k. 6; Alexander Benedikt, *Anatomice et Aphorismi*, Paris 1514, k. 82; Galen, *De affectorum locorum notitia libri sex* (Sześć ksiąg o ustaleniu miejsc dotkniętych chorobą), Paris 1513, k. 142; Hippocrates, *Praesagia*, Paris 1511; Paulus de Aegina, *Praecepta salubria* (Przepisy zdrowotne), Paris 1512, k. 40.

5) Bartholomeus Montagnana, Franciscus Caballus, *De therica*; Antonius Carmisonus, *Consilia medica*, Venice 1499. Praca ta była znana Kopernikowi także w drugim wydaniu z roku 1514, o czym już wspominałem.

6) *Hortus sanitatis* (Ogród zdrowia), ed. Johannes de Cuba, Paris 1497. Tom ten zawierał opisy z pięknymi ilustracjami, także roślin i zwierząt.

7) na tom ten składały się trzy tytuły: Johannes de Ketham, *Fascilus medicinae*, Venice 1500, k. 34; Antonius Guainerius, *Opera medica*, Venice 1497/98, k. 148; Johannes Gaddesden, *Anglicus, Rosa Anglica practica medicinae*, Pavia 1492.

8) Arnoldus de Villa Nova, *Breviarium practicae medicinae* (Zarys praktyki lekarskiej), Venice 1497. Było to kolejne wydanie książki, którą już wymieniałem.

9) Mesue, *Opus medicinale cum expositione Mondini super canones universales*, Venice 1502. W bibliotece Kopernika były dwa egzemplarze tej książki; jeden przechowywany jest dzisiaj w Uppsali a drugi w Strängnäs.

10) Johannes de Vigo, *Practica arte chirurgica*

(Praktyka w sztuce chirurgii), Lyons 1516.

11) Paulus Aegina, *Libri septem quibus dextra medendi ratio continentur* (Siedem ksiąg, w których zawiera się należyty sposób leczenia), Basel 1538¹².

Z powyższego spisu książek można wywnioskować, że Kopernik sięgał zarówno do starożytnych autorytetów medycznych, jak i do współczesnych mu podręczników tak z zakresu chorób wewnętrznych, jak i z chirurgii czy anatomii. Szczególne miejsce w jego księgozbiore zajmowały książki z zakresu medycyny praktycznej. Jest to zrozumiałe ze względu na jego obowiązki lekarskie, początkowo u boku biskupa warmińskiego w Lidzbarku, a następnie w kapitule warmińskiej we Fromborku.

Przejdźmy z kolei do recept Mikołaja Kopernika. Odnajdujemy je, jak już wspominaliśmy, na marginesach, czy też na niezadrukowanych stronicach takich dzieł jak: *Practica medicinae* Valesca Tarenty; Chirurgia Piotra Argellaty; *Hortus sanitatis*, czy Mateusza Silvaticusa *Liber Pandectorum Medicinae*, albo nawet na dziele Euklidesa *Elementa geometriae*. Biograf Kopernika – Jeremi Wasiutyński¹³ – sądził, i chyba słusznie, iż pierwsze zapiski i recepty medyczne pisał Kopernik podczas lektur i słuchania wykładów na uniwersytecie w Padwie. Na marginesach *Chirurgii* Piotra Argellaty pisał Kopernik tak: *Co uchroni przed ukąszeniem wściekłego psa – patrz w pandektach o wierzbie. I dalej: Wywar z tamaryszku na krosty pomaga przeciw trądowi lub Otręby pomagają przy wzdęciach i bólach żołądka. Są też recepty np. : Przeciw gniciu dziąseł. Wziąć orlika asów (as = 12 uncji) 2 albo 1,5 asa, ruty 1 as – i zrobić wywar w dostatecznej ilości wody, a pod koniec gotowania dodać miodu, ile potrzeba do słodzenia, precedzić i przesączem myć dziąsła rano i wieczorem, a potem namaszczać zawsze w ten sposób: weź białko i rutę, rozetrzyj, następnie precedź przez czysty galganek, dodaj sproszkowanego zielonego spizu, nasmaruj tym dziąsła, ile trzeba, po wzmiankowanym przemyciu – i temu ledwie cokolwiek dorównywa. Wypróbowane.* Lub inna recepta: Skład sublimatu winnego, mającego pomagać na żołądek według mnicha Bernarda. *Weźcie wina sublimowanego dwie kwarty, ususzonych jagód figi 4 drachmy, cynamonu, goździków i szafranu po 5 drachm. Zmieszajcie i precedźcie do czystego*

*naczynia. Używajcie wygodnie i niestrzeżliwie. Jeżeli Bóg zechce, pomoże!*¹⁴ Czasami pisał też ostrzegając: *Nie daj za dużej dawki.* Słynna jest wreszcie ze swojej długości recepta Kopernika, zapisana w wolnym miejscu książki Euklidesa *Elementa geometriae*¹⁵. Niektórzy badacze odnajdywali młodzieńczą naiwność w tych receptach. Badacz niemiecki Gerhard Eis dowodzi jednak, iż recepty Kopernika niczym nie odbiegały od innych recept ówczesnych lekarzy w Zachodniej Europie.

Sporo materiału odnajdujemy wreszcie do działalności medycznej Kopernika zarówno w korespondencji, jak i w różnych dokumentach z tych czasów. Mamy dzisiaj do nich dobry wgląd dzięki opracowaniu Mariana Biskupa¹⁶ *Regesta Copernicana*. Nie będę się więc bliżej nad tą kwestią zatrzymywał. Jak wobec tego, w świetle tych wszystkich źródeł rysuje się nam Kopernik jako lekarz? Przede wszystkim należy stwierdzić, że Kopernik odbył studia lekarskie na uczelni padewskiej, która uważana była za najlepszą tego typu uczelnię. Znamy nazwiska jej profesorów, zarówno wykładowców medycyny teoretycznej jak i praktycznej. Byli to: Gabriel Zerbi z Werony – anatom i internista, autor *Anatomii ciała ludzkiego*, Pietro Trapolino, Giovanni de Aquila i Giordano de la Torre – także z Werony. Należeli oni wówczas do znakomitości. Znamy także tematykę ich wykładów. Komentowali oni m. in. kanony medycyny Awicenny, Hipokratesa i Galena. Raz do roku odbywały się na uniwersytecie w Padwie pokazy anatomiczne przeprowadzania sekcji zwłok, przeznaczone dla starszych studentów medycyny. Nie mamy powodu sądzić, że Kopernik nie uczestniczył w wykładach uniwersyteckich, czy też w owych pokazach anatomicznych. Jak się wydaje, traktował on poważnie studia lekarskie, skoro na marginesie jednej z prac medycznych zapisał: *Zapamiętaj to lekarzu!* Prawdziwe jest owo powiedzenie Awicenny, że nie wiedzący doprowadza do zabójstwa i dlatego jego powiedzenie powinno być w pamięci każdego ostrożnego lekarza¹⁷. Pod koniec studiów, zazwyczaj po trzech latach, student odbywał praktykę lekarską, przynajmniej przez rok czasu i wtedy nabywał prawa do samodzielnego leczenia. Kopernik nie uwieńczył – o ile wiemy – studiów medycznych stopniem naukowym. Doktorat uzyskał z prawa kanonicznego,

o czym jeszcze wspomnę. Jednakże po przybyciu na Warmię, stale w korespondencji tytułowano go doktorem, nie zawsze zdając sobie sprawę, iż był doktorem prawa (doktor dekretów), a nie medycyny. Kopernik nie pozostawił po sobie żadnego teoretycznego dorobku w zakresie medycyny. Pomijam tutaj rękopis o nazwie *Regimen sanitatis*¹⁸ przypisywany czasem Kopernikowi, gdyż sprawa jest na tyle kontrowersyjna, iż nie sposób byłoby się nią teraz zająć. Także artykuł S.B. Handa i A. Kunina¹⁹ ogłoszony w poważnym amerykańskim czasopiśmie *The Journal of American Medical Association* w 1970 r. o próbach prowadzonych przez Kopernika w kwestii zwalczania epidemii biegunki na zamku olsztyńskim w roku 1520, budzi poważne wątpliwości. Artykuł ten jest w zasadzie pozbawiony przypisów, a nazwiska dwóch lekarzy-kolegów Kopernika (Adolph Buttenodt i Gerhard Glickselig) nie były dotąd znane kopernikologom. Według tych autorów Kopernik zalecił smarowanie chleba masłem z wierzchu, aby w ten sposób zmusić dostawców-chłopów, do zachowania czystości. Są oni zdania, że Kopernikowi zawdzięczamy zwyczaj smarowania chleba masłem. Był natomiast Kopernik praktykiem i to liczącym się na Warmii, był lekarzem najlepszym. Lekarzy internistów – bo chirurgia była domeną cyrulików i balwierzy – było w Prusach Królewskich i Książęcych w I. połowie XVI w. kilku: dr Wawrzyniec Wille [Wilde] w Królewcu, dr Ambroży w Gdańsku, dr Hieronimus²⁰ w Toruniu i Mikołaj Kopernik we Fromborku. Kopernik w trudnych przypadkach konsultował się najpierw z dr. Wilde lub też z Benedyktem Solfą – lekarzem nadwornym króla polskiego Zygmunta I. Solfa piastował też urząd kanonika warmińskiego i pozostawał w stałym korespondencyjnym kontakcie z kolegami na Warmii. Uchyłał rąbka tajemnicy lekarskiej biskupowi warmińskiemu Dantyszkowi, opisując ostatnie chwile Zygmunta I, który umierając miał rzec: *Doktorze patrzaj pulsa, pojedziemy rychło do Boga*²¹. Kopernik leczył kolejnych biskupów warmińskich: Watzenrodego, Luzjańskiego, Ferbera i Dantyszka. Mamy na potwierdzenie tego liczne wzmianki w korespondencji²². Leczył także kolegów kanoników warmińskich – T. Giesego na malarię, Felixa Reicha ratował

podczas krwotoków, a własnego brata Andrzeja leczył na trąd. Z pomocy medycznej korzystała także siostra kanonika Achacego Freudta²³. Robert Watermann sądził, iż Kopernik miał pod swoją opieką szpital św. Ducha we Fromborku, który od roku 1507 przez krótki czas prowadzony był przez zakon antonitów. Dzisiaj w szpitalu tym znajduje się jedyne bodajże Muzeum Historii Medycyny, z ekspozycją „Mikołaj Kopernik jako lekarz. XVI-wieczna wiedza medyczna”²⁴. W gruncie rzeczy ówczesne szpitale były, aż po XIX w., zwyczajnymi przytułkami, a leczeniem chorych zajmowano się w ich domach prywatnych. Z opinii siedemnastowiecznego biografy Kopernika – Szymona Starowolskiego – wynikałoby, iż kanonik warmiński miał leczyć ubogich i to nieodpłatnie. Z działalności lekarskiej Kopernika dobrze jest znana jego wizyta u chorego Jerzego Kunheima, starosty tapiewskiego w Królewcu. Przetrwały do dziś dwa listy Kopernika do ks. Albrechta, dotyczące tej wizyty²⁵. Zapraszany był także do chorych w Gdańsku. Znane są nam pochlebne opinie pacjentów o doktorze Koperniku m. in. biskupa warmińskiego, Maurycego Ferbera, którego leczył na choroby przewodu pokarmowego i nerek²⁶.

Kopernik nie dokonał żadnego przełomu w medycynie. Był dzieckiem swojej epoki, walczył z chorobami środkami, jakimi dysponowała ówczesna medycyna i to często z dobrym skutkiem! Dla nas jest on przede wszystkim genialnym astronomem, a dla współczesnych był kanonikiem i lekarzem, o czym świadczą jego portrety z konwalią w ręku – symbolem sztuki lekarskiej. Zwłaszcza słynny jest portret strasburski.

I wreszcie na koniec należałoby zapytać czy Kopernika można zaliczyć do grona prawników? Tą dziedziną działalności Kopernika zajmowali się kompetentnie W. Hejnosz²⁷ i H. Thieme²⁸. Otóż mamy tutaj do czynienia z pewnym paradoksem. Kopernik studiował bowiem prawo najdłużej, bo w latach 1496-1501 w Bolonii. Jednakże ta dziedzina wiedzy jakoby najmniej go pasjonowała. Wśród księzek, które były własnością Kopernika, lub też na których są ślady korzystania przez niego z lektury, nie ma ani jednego dzieła prawniczego. Odmiennie niż jego fromborscy koledzy tacy jak Felix Reich

czy Tiedemann Giese, nie pozostawił po sobie żadnych rękopisów, świadczących o zainteresowaniach prawniczych. Studiował prawo, gdyż takie były zalecenia jego wuja biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode oraz kapituły warmińskiej. Do administrowania w biskupstwie uzyskanie wykształcenia prawniczego było ze wszech miar korzystne. Niektórzy badacze (Karol Górski²⁹) sądzili, iż Watzenrode myślał o wykreowaniu swego siostrzeńca na urząd biskupi, jako swego następcy. Spotkało się to z oporami ze strony samego Kopernika, który chciał się poświęcić w pełni nauce. Kopernik studiował na uczelni bolońskiej, szczytując się najlepszą szkołą jurystów. Studiował tutaj zarówno prawo kanoniczne jak i rzymskie. Studia te zakończył doktoratem z prawa kanonicznego, jednak nie w Bolonii, lecz w Ferrarze 31. maja 1503 r., bo tam zapewne były niższe opłaty egzaminacyjne. W dyplomie doktorskim (w rzeczywistości w zapisie notarialnym z doktoratu) czytamy: *Venerabilis et doctissimus vir Nicolaus Copernicus de Prussia canonicus Warmiensis et scholasticus ecclesiae S. Crucis Vratislaviensis, qui studuit Bononie et Padue, fuit approbatus canonico nemine penitus discrepante et doctoratus per prefatum dominum Georgium Vicarium antedictum etc. Promotores fuerunt: Philippus Bardella et D. Antonius Leutus, qui ei dedit insygnia, cives Ferraiensis*³⁰ czyli *Szlachetny i najuczestniejszy mąż Mikołaj Kopernik z Prus, kanonik warmiński i scholastyk kościoła św. Krzyża we Wrocławiu, który studiował w Bolonii i Padwie, został uznany doktorem prawa kanonicznego. Promotorami byli obywatele Ferrary dr Filip Bardella i dr Antoni Leutus, który Kopernikowi wręczył insygnia* (zapewne były to biret doktorski i sygnet).

Wypada jeszcze zapytać, czy studia prawnicze były pomocne w działalności publicznej i naukowej Mikołaja Kopernika. Z pewnością tak. Widać to zwłaszcza w niezwykle logicznym sposobie wnioskowania, jaki odnajdujemy w jego pismach. Znajomość prawa przydała się Kopernikowi podczas sprawowania różnych funkcji administracyjnych w kapitule warmińskiej. Ujawnia się to szczególnie wyraźnie, gdy osadzał on w latach 1516-1519 i 1520-1521 chłopów na prawie chełmińskim w komornictwie olsztyńskim³¹. Odnaleziony przez bp. Jana Obląka³²

rękopis, spisany ręką Kopernika a zawierający spis archiwaliów kapituły warmińskiej, przechowywanych na zamku olsztyńskim w 1520 r., został sporządzony z precyzją godną notariusza.

Reasumując nasze uwagi należy stwierdzić, iż Kopernik choć z zamiłowania i pasji był astronomem i matematykiem, to jednak prawo, a zwłaszcza medycyna, zajęły ważne miejsce w jego życiu i pracy ■

PRZYPISY

1. *Bibliografia kopernikowska*, oprac. Henryk Baranowski, t. I. Warszawa 1958, s. 258-262, 275 i t. II, Warszawa 1973, s. 69-70, 71-72.
2. Aleksander Berg, *Der Arzt N. Kopernikus und die Medizin des ausgehenden Mittelalters*, *Kopernikus Forschungen*, Leipzig 1943, s. 172-201.
3. Gerhard Eis, *Zu den medizinischen Aufzeichnungen des Nicolaus Copernicus*, Uppsala 1952, s. 186-209.
4. Stanisław Konopka, *Mikołaj Kopernik wśród lekarzy*, w: *Mikołaj Kopernik. Szkice monograficzne*, Warszawa 1965, s. 189-209.
5. Stanisław Flis, *Kopernikowski inkunabuł medyczny w Olsztynie*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1970, nr 4, s. 589-606.
6. Stanisław Szpilczyński, *Kopernikowska wizja postępu w medycynie*, *Kwartalnik Historii Nauki*, R. 13: 1968, nr 3, s. 577-593.
7. Eugeniusz Sieńkowski, *Mikołaj Kopernik jako lekarz i medycyna jego czasów*, *Archiwum Historii Medycyny*, t. 36, 1973, s. 2, s. 249-259.
8. Marian Biskup, *Regesta Copernicana*, Wrocław 1973, nr 338 s.163.
9. Leonard Jarzębowski, *Biblioteka Mikołaja Kopernika*, Toruń 1971, s. 66.
10. Paweł Czartoryski, *The library of Copernicus. Science and History*, Wrocław 1978, s. 355-396.
11. S. Flis, *Kopernikowski inkunabuł...*, jak w przyp. 5, s. 589-606, przedruk w: *Kopernik na Warmii*, Olsztyn 1973, s. 327-359.
12. P. Czartoryski, *The library of Copernicus...*, jak w przyp. 10, s. 368-371, 375-378.
13. Jeremi Wasiutyński, *Kopernik twórca nowego nieba*, Warszawa 1938, s. 137.
14. J. Wasiutyński, *Kopernik twórca...*, jak w przyp. 13, s. 134.
15. Faksimile tej recepty zob. J. Wasiutyński, *Kopernik twórca...*, jak w przyp. 13, po s. 136.
16. L. Jarzębowski, *Biblioteka ...*, jak w przyp. 9.
17. Zbigniew Wójcikiewicz, *Recepty doktora Mikołaja*, *Służba Zdrowia* 1970, nr 48, s. 8.
18. O nim pisze szczegółowo G. Eis, *Zu den medizinischen...*, jak

- w przyp. 3, s. 193-209.
19. Samuel B. Hand, A.D. Kunin, *Nicholas Copernicus and the Inception of Bread-Buttering*, The Journal of the American Medical Association, 1970, t. 214, nr 13, s. 2312-2315.
 20. M. Biskup, *Regesta...*, jak w przyp. 8, nr 321, s. 157-158; nr 324, s. 159; Leopold Prowe, *Nicolaus Copernicus*, t. 1, cz. 2, Berlin 1883, s. 301.
 21. L. Prowe, *Nicolaus Copernicus...*, jak w przyp. 20, s. 297.
 22. M. Biskup, *Regesta...*, jak w przyp. 8, nr 298, 321, 323, 325, 326, 329, 351, 352, 353, 391.
 23. M. Biskup, *Regesta...*, jak w przyp. 8, nr 327.
 24. *Mikołaj Kopernik jako lekarz. XVI-wieczna wiedza medyczna*, Katalog wystawy, Frombork 1987.
 25. M. Biskup, *Regesta...*, jak w przyp. 8, nr 462, 463; J. Drewnowski, *Mikołaj Kopernik w świetle swej korespondencji*, Wrocław 1978, s. 236-238.
 26. M. Biskup, *Regesta...*, jak w przyp. 8, nr 323, 324, 326, 351.
 27. Wojciech Hejnosz, *M. Kopernik jako lekarz*, w: *Księga pamiątkowa 75-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952, s. 145-162.
 28. Hans Thieme, *M. Copernicus als Jurist. Rechtsgeschichte als Kulturgeschichte*, w: *Festschrift für Adalbert Erler*, Aalem 1976, s. 345-356.
 29. Karol Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Wrocław 1973, s. 106-109.
 30. L. Prowe, *Nicolaus Copernicus...*, jak w przyp. 20, t. 1, cz. 1, s. 313-315.
 31. *Mikołaja Kopernika lokacje łąnów opuszczonych*, wyd. Marian Biskup, Osztyn 1970, s.19, nn.
 32. Jan Obląk, *Mikołaja Kopernika inwentarz dokumentów w skarbcu na zamku w Olsztynie Roku Pańskiego 1520 oraz inne zapisy archiwalne*, Studia Warmińskie, XI, 1972, Olsztyn 1972, s. 7-85.

SUMMARY

Nicholas Copernicus as a physician and lawyer.

Copernican Bibliography by Henryk Baranowski, which covers the years 1509-1971, includes 4957 reference books, out of which 65 are works on Copernicus' medical activity and hardly 8 works are devoted to his legislative work. The published article is of informative character and aims to summarise the hitherto study in this field.

In the first part of this article, the books which are at the disposal of researchers and which illustrate the medical activity of Nicholas Copernicus, were described. They include: 1) medical handbooks in the library of Nicholas Copernicus, 2) prescription written out by the astronomer, 3) letters containing remarks on Copernicus work as a physician, 4) other documents such as the minutes on the meetings of the Warmia chapter or invoices issued by the bishop counting-house in Lidzbark where the information referring the medical questions is found. According to the latest research carried out by Paweł Czartoryski, Copernicus library consisted of 51 volumes, out of which 14 were medical works. Some volumes comprised 2, 3 or

5 titles bound in one volume. Thus there were totally 22 medical books in Copernicus library. The latest discovery of M. Golińska Gierych in Sweden was taken into account in this list. The analysis of these books proves that Copernicus referred in his work both to some ancient medical authors as well as contemporary medical publications on the history of internal diseases and surgery or anatomy. Books in applied medicine took a special place in his collection. The analysis of the receipts and other documents, proves that Copernicus did not make any breakthrough in medical science and was just the child of his age in this field. He fought against the disease with the use of remedies available, but often with much success. The final part of this article is devoted to juridical activity of the astronomer. It appears that having PhD in canon law, Copernicus did not keep law works in his library, neither did he leave any manuscripts in this field. However the law knowledge he acquired must have been helpful in his public, and in particular administrative scientific activity. Its influence can be traced in an extremely logical way of reasoning specific for legal debates ■